

Strategisen tutkimuksen teemaluonnokset vuoden 2022 STN-ohjelmille

Keskusteltaviksi julkisessa teemakuulemisessa to 20.5.2021 klo 13.00.

Sisältö

I teemaluonnos: Lapset ja nuoret – hyvinvoivat tulevaisuuden tekijät

II teemaluonnos: Turvallisuus ja luottamus algoritmien aikakaudella

Painopiste: Yhdenvertaisuus

Huomioitavaa

Vuoden 2022 strategisen tutkimuksen ohjelmia koskevat teema-aloitteet ja painopiste ovat toistaiseksi vielä luonnoksia. Strategisen tutkimuksen neuvosto viimeistelee teemaluonnokset ja painopisteen julkisen kuulemisen jälkeen ottaen huomioon kuulemisessa käytävät keskustelut. Neuvosto luovuttaa teema-aloitteen valtioneuvostolle kesäkuussa 2020.

1. teemaluonnos: Lapset ja nuoret – hyvinvoivat tulevaisuuden tekijät

Teemassa keskitytään lapsiin ja nuoriin yhteiskunnan jäsenenä sekä tulevaisuuden tekijöinä ja etsitään tutkimuksen avulla ratkaisuja, joilla turvata kaikkien lasten ja nuorten yhtäläiset mahdollisuudet hyvään elämään sekä turvalliseen kasvuun ja kehitykseen. Lasten ja nuorten hyvinvointi on polarisoitunut. Vaikka suurimmalla osalla lapsista ja nuorista menee hyvin, niin osa voi huonosti. Kriisitilanteet kärjistävät polarisoitumista ja haitalliset seuraukset kasautuvat – rakenteellinen syrjintä lisää tilannekohtaista haavoittuvuutta. Teeman tavoitteena on luoda monitieteisen ja vuorovaikutteisen tutkimuksen keinoin laaja-alaista tietoperustaa, jolla voidaan tukea lasten ja nuorten kehitystä monipuolisiksi ja tulevaisuuteen luottaviksi toimijoiksi heidän omista lähtökohdistaan käsin.

Teemassa etsitään tutkimukseen perustuvia ratkaisuja hyvinvointierojen kaventamiseksi ja eriarvoisuuden ehkäisemiseksi. On tärkeää taata jokaiselle lapselle ja nuorelle mahdollisuus oppia monipuolisia taitoja toimia muuttuvassa maailmassa nyt ja tulevaisuudessa. Lapsiköyhyyden ja ylisukupolvisen syrjäytymisen ohella lapsena koettu väkivalta ja syrjäytymiskokemukset, esimerkiksi rasismi ovat merkittäviä riskitekijöitä myöhemmälle hyvinvoinnille. Laadukas ja yhdenvertainen varhaiskasvatus, esiopetus ja koulutus parhaimmillaan tasoittavat sosiaalisia, kulttuurisia ja taloudellisia hyvinvointieroja. Niin tieteet kuin taiteet tukevat lasten ja nuorten kasvua itsenäisiksi, vastuullisiksi ja arvostelukykyisiksi yhteisön jäseniksi sekä vahvistavat uskoa tulevaan ja omiin kykyihin. Väestöpoliittisesta ja kansanterveydellisestä näkökulmasta tarkasteltuna myös nykypäivän lasten ja nuorten terveys,

mukaan lukien mielenterveys ja elintavat aina ruokailutottumuksista liikkumiseen, rakentavat perustaa väestön tulevaisuuden hyvinvoinnille sekä työ- ja toimintakyvylle. Sosiaali- ja terveystaloudella sekä etuusjärjestelmällä on osaltaan keskeinen merkitys yhdenvertaisten lähtökohtien ja hyvinvoinnin mahdollistajina.

Teemassa tehtävä tutkimus, tutkimukseen perustuvat ratkaisut, interventiot ja monitieteinen asiantuntijuus tukevat kansallisen lapsistrategian mukaista kestävä, pitkäjänteistä ja johdonmukaista lapsi- ja perhepolitiikkaa. Lapset ja nuoret ovat aktiivisia yhteiskunnan jäseniä, joiden mahdollisuuksia osallisuuteen tulee vahvistaa ennen kaikkea heidän omaa ääntään kuunnellen. Teemassa painotetaan laaja-alaista ja eri tieteenaloja ilmiölähtöisesti yhdistävää systemaattista tutkimusotetta. Osallisuus on keskeisessä roolissa teemassa tehtävässä tutkimuksessa aina kysymyksenasettelusta tutkimusmenetelmiin ja -käytäntöihin asti. Tutkimusasetelmissa on hyvä huomioida paitsi lasten ja nuorten myös perheiden ja perhemuotojen moninaisuus sekä tulevien sukupolvien näkökulma.

2. teemaluonnos: Turvallisuus ja luottamus algoritmien aikakaudella

Teemassa keskitytään turvallisuuteen ja luottamukseen informaatioteknologioiden ja hybridi-vaikuttamisen maailmanajassa. Perinteisempien turvallisuusuhkien ohella niin digitalisaation ja teknologisen kehityksen luomat uhat ja mahdollisuudet kuin erilaiset kriisit luontokadosta ilmastonmuutokseen, finanssikriiseihin ja valtapoliittisiin konflikteihin muokkaavat toimintaympäristöä ennakoimattomin tavoin. Ihmisten luottamus toisiinsa, julkiseen valtaan ja hyvinvointivaltioon turvaverkkoineen sekä prosessien toimintaan ovat demokraattisen yhteiskunnan keskeisiä vahvuuksia, joita muutostekijät haastavat. Mitä paremmin muutoksia ja niiden dynamiikkaa ymmärretään, sitä paremmin voidaan sekä torjua niiden mukanaan tuomia turvallisuusuhkia että jäsentää uusien mahdollisuuksien kirjoa.

Luottamuksen ja kokonaisturvallisuuden merkitys korostuu informaatioympäristön murroksessa, kun älyteknologia, virtuaalidellisuus, koneoppiminen ynnä muut, yhä toimintakykyisemmät tekoäly- ja kyberteknologiat määrittävät toimintakenttää uudelleen. Luottamus luo perustan sosiaalisten järjestelmien ja instituutioiden toiminnalle. Toisaalta informaatiovaikuttamiseen liittyy myös riskejä luottamuksen väärinkäytännistä. Luottamus edellyttää toiminnan ennakoitavuutta, eettisyyttä ja oikeudenmukaisuutta. Tämä vaatii prosessien läpinäkyvyyttä, mahdollisuutta tunnistaa millaisiin tietoihin tai tiedostamattomiin valintoihin ja niiden taustalla vaikuttaviin arvoihin erilaiset teknologiat ja toimintamallit nojaavat sekä kenellä on valta näitä valintoja määrittää. Samaan aikaan on kyse yksilön turvallisuudesta ja mahdollisuuksista luottaa oikeuksiensa toteutumiseen paitsi uhkiin varauduttaessa myös ylipäänsä viranomaistoiminnassa. Luottamusta rapauttavat prosessien ennakoimattomuus sekä yhteiskunnallinen polarisaatio. Rakenteellinen syrjintä ja eriarvoisuus

altistavat kriiseille sekä niiden haitallisille seurauksille, hyvät väestösuhteet puolestaan vahvistavat luottamusta ja demokratiaa.

Teemassa rakennetaan monitieteisen ja vuorovaikutteisen tutkimuksen keinoin laaja-alaista tietoperustaa ja asiantuntijuutta luottamusta horjuttavien turvallisuusuhkien tunnistamiseksi ja torjumiseksi sekä kriisinhallinnan ja selviytymiskyvyn vahvistamiseksi. Muutostekijöiden toimintalogiikan ja keskinäisriippuvuuksien kokonaisvaltainen ymmärtäminen tukee riskienhallintaa ja mahdollistaa uudenlaisia tutkimukseen perustuvia, kestäviä ratkaisuja valmiuksien parantamiseksi. Teemassa tehtävän tutkimuksen kannalta oleellisia ovat niin yksilötason tarkastelut kuin kokonaisvaltaisemmat, yhteiskunnalliset ja kansallisvaltioiden rajat ylittävät globaalit näkökulmat. Yhteiskehittäminen sidosryhmien kanssa tukee oleellisten tutkimuskysymysten määrittelyä sekä edistää toimivien ratkaisujen löytämistä ja tarpeellisten toimenpiteiden toteuttamista.

Teema-aloitteita koskeva läpileikkaava painopistelunnonos: Yhdenvertaisuus

Läpileikkaavana painopisteenä vuoden 2022 strategisen tutkimuksen ohjelmassa on yhdenvertaisuus koskien niin yksilöitä, ryhmiä kuin rakenteitakin. Yhdenvertaisuus on yksi demokraattisen hyvinvointivaltion keskeisiä arvoja, joka tulee selkeimmin esiin puutteensa kautta, eriarvoisuutena ja syrjintänä. Eriarvoisuus ja rakenteellinen syrjintä rapauttavat yhteiskuntaa laaja-alaisin vaikutuksin aina taloudesta turvallisuuteen ja hyvinvointiin sekä yhteistyöhön. Tavoitteena on sisällyttää yhdenvertaisuusnäkökulma ohjelmassa tehtävään tutkimukseen sekä periaatteellisella tasolla että esitettyjen ratkaisujen vaikutusten osalta.